

lelkének és műveltségének fejlődésében; számos jel és dokumentum tanuskodik ennek ellenkezőjéről, de bizonyára másfélszázados száműzetésünk az oka, hogy kutatóink csaknem teljesen megfélemedtek e rendről...

Ám, hogy a tárgyra térjünk, épp e rend ősi multjának kutatása közben dobbanhat elénk mint az állítólagos földszagú magyar józanság s «túlzó» misztika- és metafizika-mentesség eleven cáfolata: a Pálos-rend keletkezése a XIII. században tisztára kontemplatív talajon, a rendi fegyelem szigorúsága, mely a karthauziakéval vetekedve, azok rendi kiváltságait is biztosította tagjai számára, a pápák kegyessége folytán... Ime ez a rend mégis csak a vallásos magyar lélek legmélyéből sarjadt, a magyarság transcendentális vágyából és igényéből s hogy később oly nagy szerepet játszott a nemzet történetében, sőt hogy a külföldet is meghódította, mi mást bizonyít, mint hogy igazán mélyről jött s igazi lelki szükségletből fakadt. Prohászka Pílis-hegyén bolyongva megérezte e szent hegy misztikus jellegét, hol Boldog Özséb gyűjtötte össze — isteni látomástól ösztönözve — a szerte élő magyar remeteket. Ám ezen az egy csodás eseményen kívül alig találunk a rend számos szentéletű tagjai sorában misztikus megnyilatkozásokat s a szerzet is egyre inkább az aktív élet felé fejlődik, egyre jobban bekapcsolódva a magyar történelembe (s legszebb virágzását Nagy Lajos és Mátyás király korában érve el). Mohács katasztrófája után a rend másodvirágása már nem bontakozhat ki teljesen, mikor az eltörlés minden szép újrarendülését eltiporja...

Összegezve tehát rövid áttekintésünket, igazolva látjuk Bulányi György finom megkülönböztetését, hogy a magyar lélek nem látszik eleve alkalmatlannak a misztikára, ám annak zavartalan kifejlődését (spanyol, vagy francia, vagy német mintára) sok minden késleltette és akadályozta, melynek legfőbb okát történelmünk viharos nyugtalan-ságában, emlékeink és hagyományaink barbár pusztulásában kell keresnünk. S ha feltűnő tényekkel s kiemelkedő egyéniségekkel nem is tudjuk mindig igazolni misztikus lelkületünket, alkalmatlanságunk hangoztatása annál is inkább igazságtalannak tetszik, mert ázsiai élményeink, parasztjaink ősi nyugalma, szófukarsága, természetszeretete valósággal «predesztinál» a kontemplatív és misztikus hajlandóságokra, bár a századok során inkább vérehullásával, mint nyugalmas szemlélődésével kellett védenie földjét...

Ezeket szerettem volna az értékes tanulmány margójára feljegyezni még.

P. Gyéressy Ágoston.

A Hármas remetebarlang kapcsolata Árpád fejedelem sírjával

Irta: Sashegyi Sándor¹

I.

Mint ismeretes, az egyetlen magyar szerzetességnek, a Pálos-rendnek története a Hármas remetebarlang táján, a jelenlegi Pomáz határában lévő csodás természeti szépségű Holdvilág-árok sziklafülkéből indult el. E helyütt a XIII-ik század derekán, közvetlen a tatárdúlás után, a világi életnek búcsút mondó magyar emberek remeteéletre vonultak el. Még alig feledte el a magyar a tatárdúlás rémes szenvedéseit, mikor Özséb, volt esztergomi kanonok, lemondott egyházi rangjáról és minden vagyonáról és a pilisi remeték közé vonult s a Hármas remetebarlangnál telepedett le, hol a pilisi remeteket maga köré gyűjtötte.

A XIII. században megalakult Pálos-rend nagy és mozgalmas történetére a XVI-ik századi török hódoltság korában lezajlott mozgalmak pontot tettek. A rend történeti emlékei és helyei, kiváltképpen a Pilisben, teljesen elpusztultak, úgy, hogy azok felkutatása sem történhetett meg hivatalos úton. Az elmúlt századtól kezdve történe-szeinket és kutatóinkat kezdték foglalkoztatni a Pilisben lévő pálosok ősi emlékei, de az ezirányú kutatások és irodalmak helytelen mederbe terelték a pálos romok és a Hármas remetebarlang helyének megállapítását.

Még ma is ismeretlen az az indító ok, hogy Özséb kanonok miért vonult vissza Esztergomból a Pilisben lévő Hármas remetebarlanghoz. Még rejtélyesebbnek látszik az, hogy miért éppen a Hármas remetebarlangot választotta ki annak helyéül, hová a remeteket egy táborban gyűjtötte össze. Esztergomhoz közelebb lett volna hasonló alkalmas barlang is a remeték részére. Ezzel a

¹ Mint ismeretes, a kiváló régész nemrég fedezte föl Árpád fejedelem sírját ama hármas barlangban, melyben Boldog Özséb és első társai remetés-kedhettek (l.: «A Fehér Barát» 1939 jún. és szept., valamint 1940 márc. számait).

Évekkel ezelőtt közölte már velünk Sashegyi Sándor e nagyszerű sejtelmét, mely íme csodás valóság lett. Ime a magyar Pálos-rend gyökerei igazán ősi humuszba nyúlnak: B. Özséb Árpád fejedelem sírjánál imádkozik és dolgozik egy új, szent és örök Magyarorszáért!

kérdéssel sokat foglalkoztak eddig kutatóink, sajnos, eredménytelenül.

II.

A Pomáz-környéki régészeti kutatásaim során igen sok olyan dolgra akadtam, melyek a közeljövőben, hiszem, hogy lázba fogják hozni egész Magyarországot. Ezekkel a kutatásokkal kapcsolatosan világosodott meg a Holdvilág-árok rejtély is, a remeték tartózkodásának helye, a Hármás remetebarlang rendkívül érdekes kérdése is.

Pomáz s annak környékén a honfoglalás-kor utáni időkben a Megyer-törzs települt meg s ott székelt a törzs feje is, Árpád fejedelem főembereivel. Ezen állítás az első pillanatban komolytalannak látszik, de a két-évtizedes történeti és régészeti kutatások ezt eredményezték s ma már több tudományos-sággal rendelkező szaktekintély nyilatkozata is ezt látszik igazolni a Pomáz s környéki romterület meghatározása körül. Lásd a Nagy-Budapest több számában elhangzott nyilatkozatokat.

A leglényegesebb e nagy kultúr-területen és romterületen a Holdvilág-árok rendkívül nagyjelentőségű sziklasír, mely a Hármás remetebarlang közvetlen közelében van. Ezen sziklasírt még 1927-ben fedeztem fel s annak nagy jelentőségére csak az elmúlt hetekben dr. Mészáros Gyula tanár úr hívta fel az ország tudományos köreinek figyelmét.

A szóban lévő sziklasír a népvándorlás korára tehető, még pedig hún vagy magyar eredetű. Az ott felfedezett rovásírás erre utal s azt igazolja, hogy ezen a helyen egy fejedelmi sír van.

Ha tisztázni akarjuk, hogy a magyarsággal kapcsolatba hozható-e a sziklasír, vagy csupán egyszerűbb, földbe-temetkezéstről kell beszélnünk, ismernünk kell a honfoglaló magyarság vallási kultuszát s csak akkor dönthetünk ebben az igen kényes kérdésben.

Ha az ősmagyarság vallási kultuszát ismerjük, látni fogjuk, hogy a honszerzők még az ősz hazából, vagyis a Kaspi-tenger mellékéről a szaszanida dinasztia, vagyis a perzsa vallás-kultuszhoz, Zoroaster tanáinak voltak követői s nem voltak bálvány-imádók, hanem egyistenhívők voltak s a tűznek, víznek és a napnak voltak imádói. Vallási kultusz-helyeiket pedig kiváltképpen erdőkben, folyók, patakok, források és vízesések közelében létesítették ott, hol a természet csodás alakulása egy felsőbbrendű személynek létezését igazolta.

Tudjuk azt is, hogy Árpád fejedelmet eltemették nagy tisztességgel egy pataknak forrása felett, mely patak kőmederben folyt alá Attila király városában, hol a magyarok

megtérése után templom épült, melyet Fehér Máriaként tiszteltek, vagyis Alba-Maria-ként neveztek. Lásd Anonymus-nál.

A Pomáz melletti felfedezett sziklasír rovásjelei azt igazolják, hogy ehelyütt fejedelmi sírral van dolgunk. Ez a sziklasír egy patak forrása felett van! Ez a patak kőmederben folyik alá... Arra a helyre, vagyis azon helyiségen át, melyben s környékén már a két-évtizedes feltárási munkák azt igazolták, hogy Sycambria, vagyis Attila városával van dolgunk.

Rövid történeti összefoglalás szerint a kép így alakul: ... Árpád fejedelem a Duna, Tisza közének elfoglalása után Pannonia meghódításához fogott és Megyernél átkelt a Duna vizén. Az átkelés után ott Attila városát birtokába vette, hol főbb embereit birtokokkal és várakkal ajándékozta meg. A tatai ütközet után Árpád fejedelem az Úrnak 907-es esztendejében nagy tisztességgel eltemettetett egy patak forrása felett, mely patak kőmederben folyik alá Attila király városában, hol a magyarok megtérése után egyház épült, vagyis az Alba Maria-eklézsia.

A szűkszavú krónikás-történeti adatok ma már pontosan rámutatnak a jelen Pomáz-környéki nagy romterületre és lelőhelyekre, de egyben a honszerző Árpád fejedelem sírjára is.

Ha a honfoglalást követő századoknak történetét vizsgáljuk, látni fogjuk, hogy még a tizenharmadik században is fel-fel-lángolt a Pilisben az ősi vallás iránt s annak visszaállítása érdekében egy-egy lázadás a rohamosan terjeszkedő kereszténységgel szemben. Ennek tulajdonítható, hogy 1184-ben telepítik le a környéken a Ciszterciarendet, hogy a Pilis erdeiben meghúzódott ősvallás kultuszát a rendi szerzetesek térítő munkásságukkal elfojtsák. Ez a kísérlet úgylátszik nem vált be. Hogy a térítési munka miatt nem hozta meg eredményét, ne annak tulajdonítsuk, hogy az ősi vallást követő magyarok törhetetlensége volt az oka, hanem legfőképpen annak, hogy az idegenből jött rendi szerzetesek, idegen nyelven a magyarságra hatást nem tudtak gyakorolni. Hiába volt a pilisi apátság minden buzgó erőlködése a magyarság megtérítése érdekében. A kereszténységet valló magyarság sem nézte jószemmel a pilisi ősvallás nagy kultusz-helyét, hol az ősvallást követők nagy tábora verődött össze s akiket bizonyos politikai célokul legtöbbszörre, mint demagógokat használtak fel a hatalomra törekvők. Egy nagy seb volt tehát a keresztény Magyarország testén, melyet hiába próbáltak véres lázadásokkal, harcokkal kiirtani, bizo-

nyos elemek pártfogása mellett újra és újra burjánzott az.

A honszerző Árpád fejedelem sírjának helye, az ősmagyarorszag vallási nagy kultusz-helye bevehetetlen várrá vált a kereszténység számára addig, míg a tatárjárás rémes pusztítása mind a két vallást követők lelki erejét meg nem törte. Ekkor jött el az az idő, amikor az ősvallást követők bevehetetlen fellegrát a pilisi remeték foglalták el s ott a hitükben megrendült magyarságot igyekeztek visszavezetni Istenhez a keresztény tanítások által. Semmisem változott, a hitben sem volt lényeges változás, hiszen az ősmagyar vallásban is az egy Istenség szerepelt, a lényeg, a győzelem azonban abban nyilvánult meg, hogy idegen papság helyett a keresztény magyar remeték lettek a szó-szólók, azok a férfiak, kik a tatárdúlás rémes szenvedéseit átélve, megrendülten vonultak vissza a világi élettől a Pilis rengetegeibe.

Özséb esztergomi kanonok értesült a megtörtént dolgokról. A szívéen viselte a keresztény magyarság ügyét. Ez indította már a tatárjárás előtt is arra, hogy a Pilisbe vonul. Az idő elérkezettnek látszott, ezt tudta meg az Esztergomba el-eljáró remetéktől. Hogy a végtelen nyomorban és szenvedésben küzdő magyarság közé mehessen, csak egy lehetősége volt s ez lemondani rangjáról-vagyonáról, s mint remete élni s hirdetni Isten ígését a Hármás remetebarlangnál, az ősi vallásnak nagy kultusz-helyén, hová a magyarság zarándokolva járt hallgatva egy Atya intelmeit s tanításait. Ezek a magyar keresztény atyák rövid idő alatt csodákat művelhettek. Bizonyosság erre az, hogy az egész ország területén a Mecsekben, a Mátrában, de mindenhol, ahol az ősi vallásnak kultusz-helyei voltak, a magyar remete-rend kezdte meg áldásos működését.¹

IV.

Ott állunk a hatalmas sziklasír előtt, alattunk a kőmederben folyó erdei pataknak locsogása veri fel a csendet a mély szikla-ágyból, kőszáli sasok repkednek el felettünk s az ég azurkékje az erdei lombok között itt-ott láthatóvá válik. Valami furcsa érzés járja át lelkünket s úgy érezzük, hogy hazánk legszentebb helyén járunk, hol a magyar egyszer a legnagyobb veszedelmek idején egymásra talált, a honszerző Árpád fejedelem sírja felett Istent dicsőítve.

¹ Mennyire beigazolódik Tormay Cécile grandiózus látomásának, az Ősi küldöttnek szinte minden sora! (A szerk.)

Nemzetünk Szentélyében

A májusi koradélután csendesen úsztak a szelid báránnyfelhők a csodás pompában díszlő Szent Gellért-hegy fölött. A Dunán lomhán igyekeztek felfelé a megrakott hajók, hosszú uszályokat vontak maguk után. A galambok nyugtalanabban röpdösték körül a Sziklatemplom nagy keresztjét, nem tudták mire vélni azt a tömeget, amely már három óra tájban ellepte a templom előtti térséget. Május 22-e volt. Harmadéves jubileuma annak a világra szóló eseménynek, amikor mi magyarok emelhettük magasra a térdelő világ szeme elé szentségmutatónkat s mi áldhattuk meg őt világrész népét a közöttünk rejtve, de egészen jelenlévő Krisztus-Kenyérrel. E nagy esemény jubileumára jöttünk akkor össze, hálát adni azért a sok-sok jóért, amit a Kongresszus jelentett mind szellemi, mind anyagi téren. Őszinte sajnálattal kellett látnunk, amikor 5 órára zsúfolásig megtömött templomteret fel kellett szabadítanunk Őexcellenciája Angelo Rotta pápai nuncius úr s a Főméltóságú Asszony, valamint a fenséges főhercegasszonyok fogadására. Hét órakor foglalta el trónját az Úr, a kongresszusi hatalmas Szentségtartóban s kezdetét vette az A. C. által előre elkészített és szétosztott mély, bensőséges, hálaadó s könyörgő ájtatosság. Dr. Hamvas Endre általános érseki helytartó köszöntötte nemzetünk szentélyében Őexcellenciáját, a Főméltóságú Asszonyt s gyönyörű elmélkedéseivel örökre felejthetlenné tette ájtatosságunkat. Közben végig a Szent Gellért-téren, a Ferenc József-híd budai hídfőjén, sőt magán a hídon is, hegyén-hátán tolongott a tömeg s együtt hódolt, együtt imádkozott, együtt engesztelt Krisztus, a nagy Király trónusa előtt. Én az ősz főpapot figyeltem. Amíg mi az elmélkedés szárnyain magasba szállottunk, Ő csendesen, nyugodtan imádkozott. Mozgó ajkain látszott, minden pillanatot ki akar használni, hogy közbejárjon Istennél e reabizott nyájért. Lassan, észrevétlenül suhant le a nap a nyugati hegyek mögé s nyomban kigyúlt a hegy ormán a kék kereszt hirdetni, hogy van még népünkben hit, égő, áldozatos, élő hit, amely a mi nagy magyar feltámadásunk legbiztosabb záloga.

—s —s.